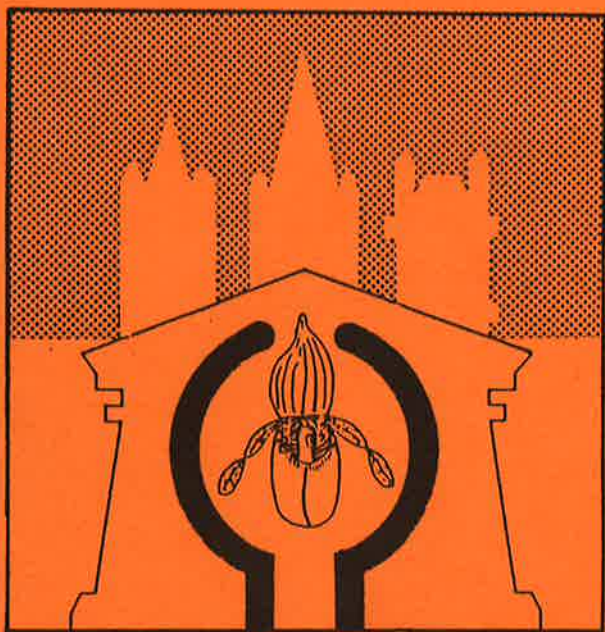

De

VRIENDEN van de PLANTENTUIN

driemaandelijks tijdschrift
achtste jaargang
nr 1 maart 1989

Inhoudstafel

Bloeiende Agave breekt door dak van serre te Gent !	3
Museum of Garden History	15
Planten veranderen soms van naam. Waarom eigenlijk ?	18
Vruchten, fruit en vruchtentaarten	24

Even uw aandacht graag !

Onze vaste redacteur van dienst, Marcel Plus, is tijdens de voorbereidende werkzaamheden van dit nummer onwel geworden, en is in de kliniek opgenomen. We hopen op een spoedig herstel voor onze sekretaris, en wensen hem veel moed toe tijdens deze wat moeilijker dagen !

De verdere voorbereiding en afwerking van dit nummer is dan overgenomen door uw dienstdoende redacteur, Paul Goetghebeur.

We danken van harte de leden die gereageerd hebben op onze oproep tijdens de ledenvergadering, en ons in de voorbije maanden heel wat artikels hebben opgestuurd. De jaargang is echter nog niet helemaal gevuld, er is nog plaats voor bijkomende teksten.

Daarom, beste ' Vrienden', als u iets interessant, iets ongewoon, iets mooi, ... zou zien of vinden, laat ons iets weten ! U kan zelf een tekstje schrijven, of artikels uit kranten of tijdschriften knippen. Uw bijdrage is zeer welkom !

Redactieraad :

Prof. Van der Veken
Marcel Plus
Paul Goetghebeur
Jan Lenaerts

Bloeiende Agave breekt door dak van serre te Gent !

Een blijde gebeurtenis ...

In het midden van de mooie, veel te kleine succulentenkas van onze Plantentuin is nu een uitzonderlijke bloei te bewonderen.

Een grote *Agave fourcroydes* (in Mexico : 'henequén'), reeds meer dan 25 jaar oud, heeft vorige zomer en herfst een reusachtige bloeiknop gevormd. Die 'knop' (eigenlijk meer een groot hoofd !) is tijdens de winter beginnen uitgroeien, en de bloeistengel was al meer dan twee meter hoog voor hij werd opgemerkt ! Hij bleef zeer snel groeien, tot aan het dak van de serre ... In het dak is dan een opening gemaakt, waardoorheen die bloeistengel verder kon groeien. Blijkbaar ondervond de plant wel enige last van de koudere omgeving buiten (ondanks de zachte winter), want de groei ging veel trager door en viel na een tijdje ongeveer stil. Nu steekt hij als een reuze-asperge boven het serredak uit. Net onder het dak, binnen de wat warmere kas, zijn al een aantal bloeitakken uitgegroeid. Wanneer u dit leest, zijn de bloemen misschien, of hopelijk, reeds geopend.

Even deze plant bekijken ...

(Afspraak : cactusserre, zondagvoormiddag, 11-12 uur !)

We zien in de serre een indrukwekkende plant met een rozet van meer dan 100 dikke, lange, gestekelde bladeren, onmogelijk te benaderen !

Aan de top van het blad is er een stevige stekelpunt, bijna 3 cm lang, en langs de bladrand staan talrijke donkerblauwe, kleine, naar voor gekromde stekeltjes : een doeltreffende bescherming tegen de meeste plantenetende dieren.

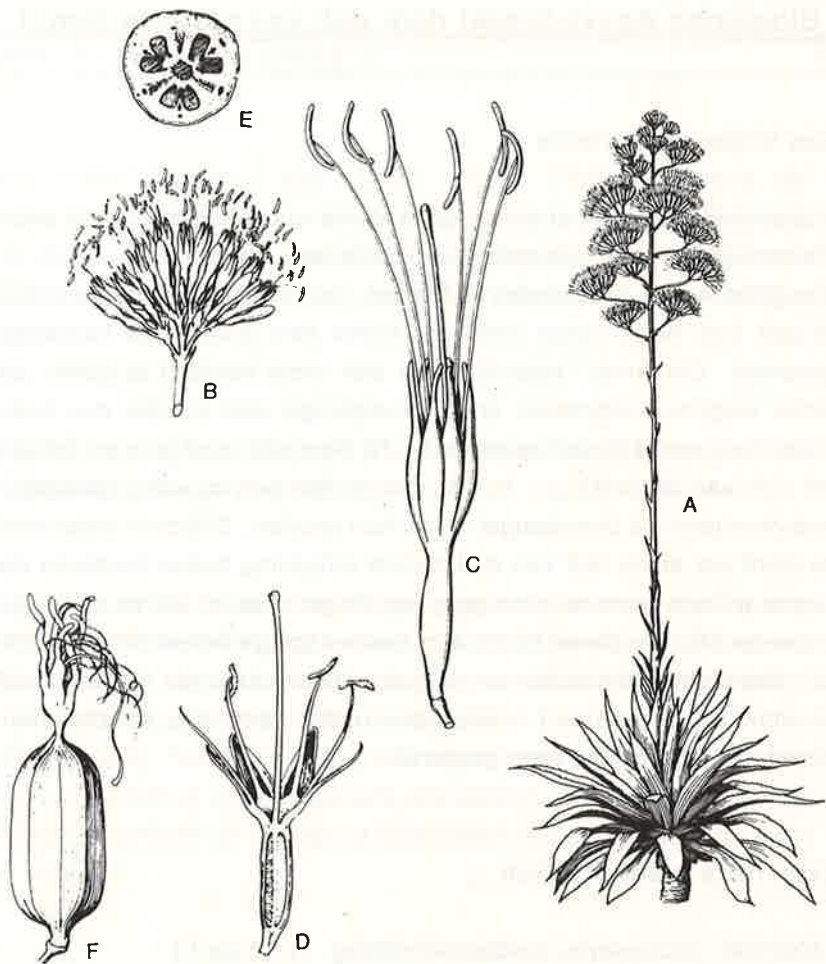

Fig. 1. A. Agave-plant met rozet en bloemgestel. B. Deel van een bloemgestel. C. Een geopende bloem. D. Een overlangse doorsnede van een bloem. E. Een dwarse doorsnede van een jonge vrucht. F. Een rijpende vrucht. (uit Dahlgren et al. 1985).

De jongste bladeren, hogerop, naar het midden van het rozet worden alsmaar kleiner en dunner. Uiteindelijk bereiken ze de vorm en de kleur van de dunne, lichtbruine schutbladeren op de bloeistengel.

Elk schutblad draagt ('beschut') een okselknop, verborgen tussen de stengel en de voet van het schutblad zelf. Een okselknop bestaat uit een groepje van nog niet gespecialiseerde cellen, dat kan uitgroeien tot een zijtak, of een deel van een bloemgestel (zoals hier). Een aantal okselknoppen zijn echter 'slapend', en blijven rusten als reserve, om pas uit te lopen wanneer iets fout gaat hogerop (afbreken of kapotvriezen van de stengeltop, ...).

Op de bloeistengel van onze *Agave* zien we inderdaad een groot aantal bruine schutbladeren zonder zijtak : deze blaadjes dragen elk een verborgen, slapende okselknop. Meer naar boven is iets bijzonder aan de hand met de schutbladeren. De hogere okselknoppen zijn uitgegroeid, dwars doorheen hun schutblad, dat heel duidelijk in twee is gescheurd of zelfs helemaal opengebarsten.

Zo een uitgegroeid zijtakje is een deel van het bloemgestel. En ook hierop is een eerder ongewone organisatie te zien, vooral de stand van de eigen zijtakjes van de zijtak ! Deze staan per twee tegenover elkaar, en de opeenvolgende paartjes staan ook dwars op elkaar. Hierdoor krijgt deze zijtak een verleidelijk mooie, evenwichtige, gekruiste symmetrie !

De bloemen staan op het uiteinde van de verste zijtakjes, en zouden groenig geel zijn, ongeveer 7 cm groot, en een sterke zoete geur verspreiden. Dit moeten we toch even nagaan, wanneer ze erin slagen om in volle glorie open te komen binnen en buiten de serre.

Een aantal *Agave*-soorten bloeien slechts éénmaal, deze planten sterven af na de bloei, en worden vervangen door kiemplanten die opstaan na de verspreiding van de rijpe zaden.

Uit een grondige studie is gebleken dat onze bloeiende soort wellicht een door de mens gemaakte kruising voorstelt van twee wilde soorten : *Agave x fourcroydes*, het resultaat van deze kruising, is een steriele

bastaard ('hybride'), die geen rijpe vruchten of zaden kan voortbrengen ! Haar toekomst lijkt dus somber ... Maar de meeste Agave's maken uitlopers of vormen ondergrondse wortelstokken, met aan de toppen een jonge scheut, en ook onze bloeier plant zich zo voort. Op nog een tweede manier heeft deze soort zijn voortplantingsprobleem weten op te lossen. Na de bloei ontstaan op de kleine takjes uit slapende knoppen een groot aantal knolletjes, die zelf uitgroeien tot jonge nieuwe plantjes.

Wat meer over Agave ...

Dit geslacht vormt een grote groep van meer dan 300 soorten, die alle in subtropisch en tropisch Amerika voorkomen, vooral in het zuidwesten van de Verenigde Staten en in Mexico. Door menselijke tussenkomst zijn een aantal soorten nu wereldwijd verspreid geraakt in alle droge, warme gebieden, precies omwille van de bruikbaarheid voor de mens.

Alle soorten hebben min of meer vlezige bladeren, die in een rozet groeien. Bij de meeste soorten gaat de groeipunt in het midden van het rozet na een aantal jaar in plaats van bladeren een bloeistengel vormen, maar wordt daarbij helemaal opgebruikt. Hierdoor kan het rozet niet meer verder uitgroeien en sterft af 'in de bloei van haar leven'. De plant zelf kan evenwel verder leven, zoals reeds beschreven, dank zij de vorming van jonge scheuten aan het uiteinde van uitlopers of wortelstokken, of ook met knolletjes die ontstaan op de zijtakjes van het bloemgestel.

Meestal wordt aangenomen dat het rozet van een Agave slechts één maal bloeit, en daarna afsterft. Maar toch zijn enkele soorten beschreven, waar het rozet blijft leven, en herhaaldelijk een bloemgestel kan vormen.

De vraag is dan :

1) blijft de groeipunt van de stengel steeds nieuwe bladeren vormen, en komen de bloeistengels uit zijknoppen tot ontwikkeling ?

2) of zet de groeipunt zich om tot bloemgestel, en gaat een zijknop na de bloei uitgroeien met vorming van nieuwe bladeren ?

Eigenlijk is het wat vreemd, dat geen enkele van de doorgenomen studies zich hierover duidelijk uitspreekt, laat staan figuren geeft. Hier is een probleem dat om een oplossing vraagt !

Het gebruik van Agave ...

Hier maken we een onderscheid tussen het gebruik vroeger, in het oorspronkelijk gebied van de Agave, en later, het industriële gebruik in Amerika en elders.

VROEGER : NATUURVOLKEREN

In de droge, warme streken van de Verenigde Staten en Mexico, waar Indiaanse natuurvölkeren leefden, vormen de talrijke Agave's een erg opvallend element in het landschap. Ze hebben met hun spectaculaire bloei zeer zeker ook de aandacht getrokken van de Indianen, die innig verbonden leefden met de natuur.

Agave-planten leverden talrijke produkten :

- de bloeiknop is eetbaar, smakelijk , en voedzaam;
- uit de bloeiknop van de 'maguey' kan ook het vitaminerijk sap worden geperst (= aguamiel), en dit kan verder worden vergist tot pulque;
- dit sap kan men ook laten verzuren tot azijn;
- men kan het ook indikken tot een soort siroop, waarmee snoepjes worden gemaakt;
- de bloemetjes worden meegebakken in bereidingen, als smaakgevers;

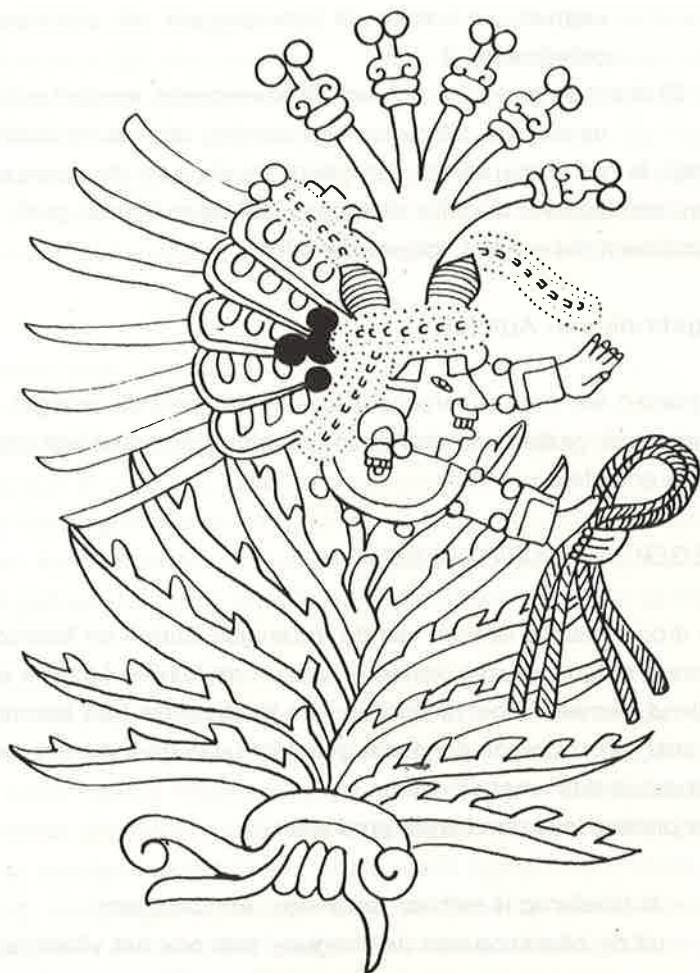

Fig. 2. Een oude afbeelding van Mayahuel, de godin van de 'maguey'.
(uit Gentry 1982).

- uit de bladeren worden de talrijke vezels vrijgemaakt, en die gebruikt men om grove weefsels te maken;
- bij sommige soorten is een zeepachtige stof (een saponine) aanwezig, die men als zodanig gebruikt, en ook om bij visvangst de vis te bedwelmen;
- de bladeren van nog andere soorten dienen als veevoeder;
- met deze planten kunnen ondoordringbare hagen worden aangeplant, en gepanacheerde planten met geel gestreepte bladeren krijgen een bestemming als sierplant;
- de stekels worden als naalden en spijkers gebruikt;
- als meer marginale toepassingen zijn aangegeven : dakbedekking van hutjes, veegborstels, muziekinstrumenten, sandalen, ...

NU : INDUSTRIEEL

Een aantal soorten worden nu in uitgestrekte plantages opgekweekt in Amerika, maar ook in Oost-Afrika, India, ... omdat gebleken is dat ze inderdaad van groot nut kunnen zijn, vooral in gebieden waar weinig andere planten rendabel blijven, en waar handenarbeid goedkoop is. :

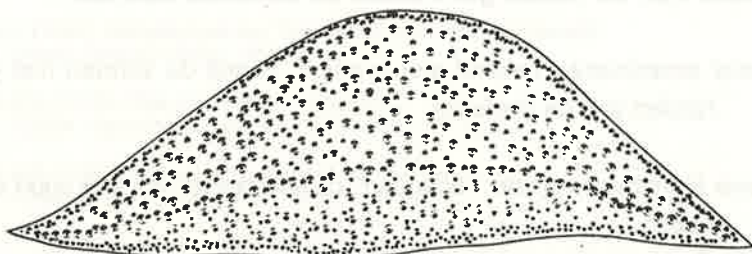

Fig. 3. Een dwarse doorsnede doorheen een blad van de Sisal-Agave, met aanduiding van de talrijke vezels. (uit Franke 1984).

- uit de bladeren worden diverse soorten vezels van uiteenlopende kwaliteit gehaald, en die staan algemeen bekend als sisal en henequén (jaarproductie in 1972 : 750 000 ton, in 1980 : 260.000 ton; deze achteruitgang wordt veroorzaakt door de opkomst van kunstvezels); hierbij een nota : Sisal is de naam van een Mexicaans havenstadje !
- de bloeiknoppen worden nu op grote schaal verzameld, hun sap wordt vergist tot pulque, en hieruit komt dan na destillatie het bekende Mexicaanse (sterke !) drankje tequila;
- de bloemen van enkele soorten worden in de parfumbereiding gebruikt;
- wat nu, naast tequila, het meest renderende onderdeel lijkt te worden, is de zeepachtige stof die de Indianen reeds kenden; het blijkt dat deze stof als basis kan dienen voor de aanmaak van hormoonpreparaten (cortisonen en orale contraceptiva).

Enkele van de meest gekweekte en bekende soorten

Agave americana : bekend als sierplant, vooral de vormen met gele randen aan de bladeren;

Agave fourcroydes : is de 'henequén', de leverancier van een soort sisal-vezel;

Agave salmiana : is de 'maguey', uit haar bloeiknoppen komt de aguamiel en de pulque;

Agave sisalana : deze soort wordt meest gekweekt voor de echte sisal-vezel;

Agave tequilana : levert de tequila;

Agave vilmoriniana : hieruit komt de zeepstof voor de hormonenbereiding ;

Agave americana, *Agave fourcroydes*, en *Agave sisalana* staan in de cactusserre, naast nog zo'n 25 andere soorten : er is genoeg om even te komen zien !

Goed, tot hier dit lang verhaal over een mooie verschijning in onze Plantentuin. Een goede raad : kom ze bekijken, in de lente wanneer de bloei begint. Later kunnen de knolletjes in het bloemgestel wellicht dienen voor een verdere verspreiding van de plant over Gent en omstreken ...

Met dank aan Prof. Van der Veken voor de nuttige opmerkingen bij een eerste versie van deze tekst !

Litteratuur :

Dahlgren R.M.T., Clifford H.T. & Yeo, P.F. (1985) The families of the Monocotyledons. Structure, evolution and taxonomy. Springer, Berlin : xii + 520 p., 225 fig.

Frank H. (1984) Nutzpflanzen der Tropen und Subtropen. 2 (4e ed.). Hirzel, Leipzig : 398 p., 107 fig.

Gentry H.S. (1972) The Agave family in Sonora. USDA, Agricultural Handbook 399 : 195 p., 72 fig.

Gentry H.S. (1982) Agaves of continental North America. University of Arizona Press, Tucson : 670 p., ill.

Paul Goetghebeur,
1-3-1989

Fig. 4. De oudst bekende afbeelding van een Agave-plant, getekend en gedrukt in 1651. Deze figuur was bedoeld als een voorstelling van de plant die bij de Azteken bekend stond als 'Metl'. (uit Gentry 1982).

Een logo voor onze Plantentuin ?!

**DESERT
BOTANICAL
GARDEN**

NCNPROFIT ORG.
U. S. POSTAGE
PAID
PHOENIX, ARIZONA
PERMIT NO. 1269

**1201 N. GALVIN PARKWAY
PHOENIX, AZ 85008**

Een botanische tuin uit de Verenigde Staten gebruikt deze gestileerde Agave als logo. Prachtig !

Voor onze Plantentuin (en kft van dit tijdschrift) zoeken we eigenlijk ook een dergelijk embleem, waarop een kenmerkend aspect van de tuin, of van de serres, of uit de geschiedenis van deze Plantentuin wordt weergegeven. Tekenaars aller landen, breng ons uw ontwerpen ! Enkele andere voorbeelden zijn hieronder weergegeven ...

STRYBING

National Herbarium of New South Wales

Royal Botanic Gardens Sydney

Mrs. Macquarie's Road, Sydney, NSW. 2000, Australia

Phone: (02) 274347

Fig. 1. Twee beroemde historische tuinen : de ' Hof van Eden ' (links), en de tuinen van Koning Salomon (rechts).

Medewerkers gevraagd

1. Personen die willen meehelpen bij de constructie van de orchideeëntentoonstelling (start rond 10 april) kunnen voor meer informatie bellen naar K. Otten (091 - 227821, binnenummer 303 of 493).

Alle hulp wordt met bijzondere dank aanvaard !

2. Voor het werk in de cafetaria zoeken we ook nog enkele personen die een deel van hun tijd en energie vrijwillig willen afstaan gedurende de openingsuren van de orchideeëntentoonstelling van 29 april tot en met 7 mei. Dit onderdeel van het werk wordt in goede banen geleid door Mevr. Lenaerts (graag even telefoneren naar 091 - 227296).

Opnieuw onze welgemeende dank bij voorbaat !

Aktiviteitenkalender

Belangrijk !

Wegens de vele werkzaamheden voor de orchideeëntentoonstelling gaat de voorjaars-plantenruildag niet door. Onze excuses hiervoor. We maken hierbij een afspraak voor het najaar. Tot dan !

JUNI

4 juni

9. 30 u. : Algemene rondleiding in de Plantentuin.

10 u. : Tema : voorbereiden ' Kursus Droogboeket ', nl. werken met glycerine en silicagel, door Gilberte Comhaire.

18 juni

Busuistap naar Bokrijk, waar we het Arboretum, de Kruidentuin, en het Openluchtmuseum bezoeken.

Met stevig schoeisel, aangepaste kledij, onze pick-nick en de zon (drankjes zijn ter plaatse te bekomen) maken we er een leerrijke en aangename dag van.

Inschrijven vóór 1 juni door overschrijving van 500 BEF op onze rekening 001-1192154-03 met vermelding ' Bokrijk '.

In deze prijs is inbegrepen de bus, ingang en gids !

We vertrekken om 7 uur aan de ingang van de Plantentuin, Ledeganckstraat, en we zijn terug rond 20 uur.

Voor alle verdere informatie kan u ons bellen op het nummer 091 - 310371 (Marcel Plus) of 091 - 574451 (Cyrilla Gillis).

JULI

2 juli

9. 30 u. : Algemene rondleiding in de Plantentuin.

10 u. : Temawandeling : Het Arboretum, met Harald Evrard.

16 tot 23 juli

Gentse Feesten , ook in de Plantentuin !

Zoals elk jaar vergasten we onze bezoekers op een gratis rondleiding. Zowel ervoor als erna zijn in onze cafetaria diverse drankjes beschikbaar. Als de zon durft schijnen, is daar een grote behoefte aan !

Speciaal uw aandacht voor vrijdag 21 juli ...

Om 14 u. start Gilberte Cornhaire dan een Kursus

Bloemschikken, een activiteit u gratis aangeboden door de Vrienden van de Plantentuin.

AUGUSTUS

6 augustus

9. 30 u. : Algemene rondleiding in de Plantentuin.

INFO TIP

Op 13 en 14 mei houdt men ' Open Tuin ' dagen bij De H. De Clercq, Graaf Van Hoornestraat 15, Nevele. Daar is te bewonderen 3 ha heide, en 1500 verschillende rassen van Rhododendrons.

13 mei : 8 - 17 uur

14 mei : 8 - 13 uur

Lidgeld 1989

Mogen we sommigen onder u even herinneren aan dit jaarlijks
wekerend ritueel, waarbij u in ruil voor

250 BEF : gewoon lid

500 BEF : beschermend lid

1000 BEF : erelid

wordt van de Vrienden van de Plantentuin Gent.

U wordt dan uitgenodigd op onze talrijke activiteiten,

U ontvangt 4 x per jaar een nummer van ons tijdschrift,

U draagt uw steentje bij tot het behoud en onderhoud van onze
Plantentuin !

Betaling op rekeningnummer 001 - 1192154 - 03
van de Vrienden van de Plantentuin Gent,
met vermelding ' lid 1989 '.

DANK !

Museum of Garden History

Wie als tuinliefhebber ooit nog eens in Londen vertoeft, mag niet nalaten een ommetje te maken langs St. Mary-at-Lambeth, gelegen aan de oever van de Thames, recht tegenover de Houses of Parliament. In dit historisch gebouw, dat al lang niet meer gebruikt wordt voor de eredienst, is een uniek museum ondergebracht : het 'Museum of Garden History.

De creatie van dit museum verliep niet zonder moeilijkheden. Tussen 1972 en 1977 stond het gebouw leeg en verkeerde in een erg vervallen toestand, zodat er sprake van was om de kerk zonder meer te slopen. Door de koppige inzet van enkele mensen die de historische waarde van de plek inzagen, kon de ramp voorkomen worden. In de eerste plaats moesten er fondsen ingezameld worden voor de restauratie van het gebouw. Daartoe werd in 1977 de **Tradescant Trust** opgericht. Door giften allerhande kon men in de periode 1977-1980 beginnen met de herstelling van dak en interieur. Intussen moest er ook een bestemming gezocht worden voor het gebouw. Deze lag al in zekere zin besloten in de keuze van de naam van de Trust.

John Tradescant, wiens graf zich in het kerkhof naast de oude kerk bevindt, was Koninklijk Tuinier onder Charles I, en in 1637 werd hij ook directeur van de pas opgerichte botanische tuin van Oxford. Zijn naam en die van zijn zoon (ook John !) is bij ons vooral bekend door het plantengeslacht *Tradescantia*, waarvan de soort *Tradescantia virginiana* of Eendagsbloem als vaste plant in bijna iedere siertuin aangetroffen wordt. John Tradescant vader en zoon waren ook verwoede reizigers, die talrijke nieuwe planten uit verre landen verzamelden, zoals uit de Himalaya de Gele Jasmijn (*Jasminum humile*), uit Klein-Azië de Laurierkers (*Prunus laurocerasus*), uit Noord-Amerika de Bergamotplant (*Monarda didyma*). Aangezien vader Tradescant een uitgeweken

Vlaming blijkt te zijn, is hier wellicht een goede reden voorhanden om in een volgend artikel op deze boeiende figuur terug te komen.

In 1983 werden het museum en de bijhorende tuin officieel geopend. Het museum bestaat uit een vaste kern van illustraties en voorwerpen rond de figuur van de Tradescants en andere beroemde personen uit de (Engelse) tuingeshiedenis. Er zijn plannen voor verdere uitbreiding, voorlopig echter gaat het om een beperkte, maar toch erg interessante tentoonstelling. Daarnaast is er vlakbij het gebouw ook een kleine tuin in oude stijl aangelegd : een zogenaamde 'Knot-garden', naar voorbeelden uit de 17e eeuw, waarin vooral in die periode populaire tuinplanten werden samengebracht. Er is ook een klein winkeltje waar men boeken en planten kan bekomen.

Fig. 2. Een andere bekende tuin : de 'Tuin der Lusten'...

Praktisch :

Het museum is open : van maandag tot vrijdag (van 11 tot 15 uur)
op zondag (van 10.30 tot 17 uur)

Het museum is gesloten : op zaterdag
van de tweede zondag in december tot de
eerste zondag in maart.

Het bevindt zich naast Lambeth Palace langs de Lambeth Palace Road,
London SW1.

Met het openbaar vervoer is dit eenvoudig te bereiken d.m.v. de
Underground, halte Lambeth North.

Bernard Symoens

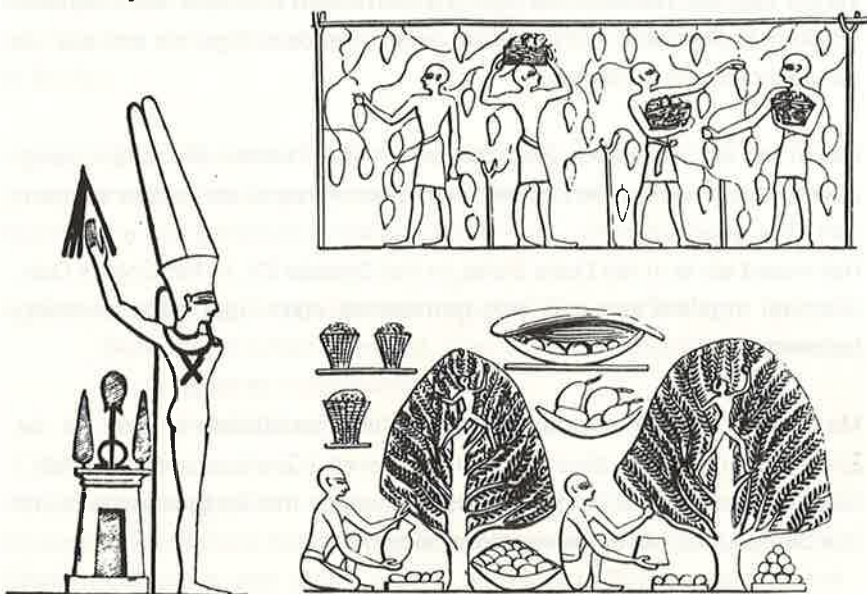

Fig. 3. Khem, god van de tuinen in het Oude Egypte (links). Een afbeelding van wellicht een wijngaard (rechts boven), en van activiteiten in een boomgaard (rechts onder).

Planten veranderen soms van naam. Waarom eigenlijk ?

Er zijn honderdduizenden soorten planten, zwammen en dieren, en die moeten allemaal een naam hebben. En liefst maar één, zodat men ondubbelzinning naar die bepaalde soort plant, zwam, dier kan verwijzen en er over kan spreken. Dat geven van namen is eigen aan de mens, die alle dingen rondom hem met woorden moet kunnen aanduiden.

Bij alle volkeren zijn dan ook in de verschillende talen en dialecten en van in een ver verleden, de zgn. **volksnamen** ontstaan voor bomen, struiken, kruiden enz., althans voor de grotere, de nuttige, de eetbare, de geneeskrachtige ... planten.

Neem nu bv. de eiken. Het zijn vorstelijke bomen die altijd hoog gewaardeerd werden en bij de Germanen vereerd als heilige bomen, aan Thor gewijd.

Het woord eik is in het Duits Eiche, in het Zweeds Ek, in het Engels Oak, allemaal afgeleid van een indo-germaanse stam "igja", wat verering betekende.

Maar eiken zijn er meer dan één soort : in onze streken al twee, nl. de Zomereik (*Quercus robur* L.) en de Wintereik (*Quercus petraea* (Matt.) Liebl.), de eerste met langgesteelde, de tweede met kortgesteelde eikels (zie de figuur op het einde van deze tekst !).

Wij kweken ook verschillende Amerikaanse eiken, waarvan de Gewone Amerikaanse eik (*Quercus rubra* L.) met zijn in de herfst vlammen rood verkleurend blad de meest bekende is.

In het Middellandse-Zeegebied groeien algemeen Kurkeik (*Quercus suber* L.) en Steeneik (*Quercus ilex* L.), naast nog talrijke andere, meer lokale soorten. Al bij al zijn er nu ongeveer 600 verschillende soorten eiken bekend, hoofdzakelijk levend op het noordelijk halfrond.

Die hebben natuurlijk geen Nederlandse naam; maar ze kunnen aangeduid worden met hun lokale naam - voor zover die bestaat en we die zouden kunnen uitspreken ! - of beter (en internationaal te begrijpen !) met hun **wetenschappelijke naam**.

Deze Latijnse namen zijn gegeven volgens vaste regels ("Code van de Internationale Botanische Nomenclatuur") door de plantkundige die de soort "ontdekte" en geldig beschreef. De naam van die plantkundige wordt (meestal afgekort) toegevoegd aan de Latijnse, tweedelige naam, bv. *Quercus canariensis* Willd. (= K. L. Willdenow, 1765-1812, professor te Berlijn).

Het woord Eik (*Quercus*) heeft dus klaarblijkelijk betrekking op een hele groep van min of meer gelijkende, verwante plantesoorten. Zulke groep noemen we een **geslacht of genus** (meervoud : genera).

Andere voorbeelden van geslachten met meerdere soorten :

- Boterbloem (*Ranunculus*), met Knol-, Behaarde, Scherpe, Kruipende boterbloem, enz.;
- Brandnetel (*Urtica*) met Grote en Kleine brandnetel.

Van zodra een geslacht meer dan één soort bevat moeten we een bijvoeglijk naamwoord toevoegen om een bepaalde soort aan te duiden. Ofwel moeten we een ander woord gebruiken. Bijvoorbeeld in het geslacht Basterdwederik (*Epilobium*) vinden we de Bleke basterdwederik (*E. roseum*), Moerasbasterdwederik (*E. palustre*) enz., maar ook het Wilgeroosje (*E. angustifolium*).

Agropyron.

A. repens.

- „ boereluizen ⁴⁾, duinreep ⁸⁾, fitergêrs ³⁾, fitters ³⁾, garspœem ⁴⁾, gerspœem ⁴⁾, gospeên ³⁾, gras [HOUTT. XIII. 443], — pee ²⁾, — peem ⁴⁾, — peên ⁹⁾, — peen ³⁾, grond-pein ⁹⁾, — puinen ³⁾, harstele(i)nd ²⁾, hazegras ⁴⁾, hef ²⁾, hondehaar ³⁾, hondsgras ²⁾ ⁶⁾ ⁷⁾ ⁹⁾, honds-kruid ²⁾, — tand ⁹⁾, knoopgras ⁸⁾, knopgr(a)s ⁸⁾, korengras ³⁾, kraaipoot ²⁾ ³⁾, kruipkoorn ⁹⁾ ⁷⁾ ⁹⁾, *kweek*, kweeke(n) ³⁾, kweekgras ³⁾ ⁷⁾ ⁹⁾, kweekplant, kwek(e) ³⁾, kwek-ke(l) ³⁾, — ken(e) ²⁾, — ko(e) ³⁾, — we ³⁾, — woe ³⁾, kwieek ³⁾, kwiek ³⁾, † led-gras ⁸⁾, leed — ⁶⁾ ⁹⁾, lid — ⁴⁾ ⁷⁾ ⁸⁾ ⁹⁾, † lidt — ⁶⁾, lij — ⁴⁾, paa [PAQUE 473], paaïen ²⁾, † pajengras ³⁾, panen ³⁾, pee ²⁾, peeen ³⁾, peem ³⁾ ⁴⁾, — nien ²⁾, peen ⁷⁾, peên ³⁾ ⁸⁾ ⁹⁾, peengras ³⁾ ⁹⁾ ⁹⁾, pegge ²⁾, pei(en) ²⁾, † peyen ⁸⁾, peï(en) ²⁾, peïngras ³⁾, peme ⁴⁾, pemen ²⁾, pemie ⁴⁾, pe-ne(n) ²⁾, penen ⁹⁾, pengras ⁹⁾, pessem ²⁾ ⁹⁾, pessenen ²⁾, pettem(en) ²⁾, pèze(n) ²⁾, pijn-en ⁹⁾, puïen ²⁾, puimen ³⁾, puin ³⁾, — en ²⁾ ³⁾, — gras ³⁾ ⁶⁾ ⁹⁾, † queeck ⁶⁾, rietpessemen ²⁾, rietpettemen ²⁾, rij(g)koorde ⁴⁾, ruisel ²⁾, strek gos ³⁾, — gras ²⁾ ³⁾ ⁹⁾, — peem ⁴⁾, strikgras ³⁾, struikpeem ⁴⁾, taeïfster ³⁾, taeïgêrs ³⁾, taeïte ³⁾, tisanepœem ⁴⁾, tisanepeme ⁴⁾, togel ³⁾ ⁹⁾, trekgers ²⁾, trekgras ³⁾ ⁹⁾, trekpaa ²⁾, veeze ²⁾, vijter ³⁾ ⁹⁾, viter ³⁾, — gras ³⁾, vogelgras ⁹⁾, whekkoe ³⁾, wintergerst ³⁾.

Heel wat planten kregen in de loop der tijden en in de verschillende streken (met hun dialecten) een variërende of een totaal andere naam. H. L. Gerth van Wijk publiceerde in 1911 & 1916 een tweedelig standaardwerk (1444 blz + 1696 blz !) "A dictionary of plant-names" waarin per soort de variante plantennamen aangegeven worden uit het Engels, Frans, Duits en Nederlands taalgebied. Bij wijze van voorbeeld een stukje daaruit met de dialectnamen uit Nederland en Vlaanderen van dat geduchte onkruidgras uit onze tuinen en akkerland, de *Kweek* (*Agropyron repens* ; moet eigenlijk veranderd worden ... in *Elymus repens* !).

Die variaties zijn natuurlijk interessant vanuit taalkundig oogpunt, maar voor een bredere communicatie en zeker voor wetenschappelijk gebruik zijn ze niet geschikt. Er moet uit al die varianten een naam gekozen, opgelegd en aanvaard worden als de algemeen gangbare naam. In Nederland is door "de Commissie Heukels" al in 1906 een lijst opgesteld van de "officiële" Nederlandse namen van de inheemse

planten. Die namen werden dan gebruikt in de bekende Nederlandse Flora's van Heukels en die van Heimans, Heinsius en Thijsse zodat ze ingeburgerd raakten, ook in Vlaanderen.

Vanaf 1967 werd door enkele Nederlandse floraschrijvers aan een herziening van die lijst gewerkt. In 1970 verscheen de 15e uitgave van Heukels-Van Ooststroom's Flora van Nederland, waarin 250 plantennamen min of meer veranderd waren, wat uiteraard nogal wat deining verwekte.

Pas in 1983 (sic !) publiceerden J. Heimans, T.C.T. Vethaak en V. Westhoff een nieuwe "Naamlijst van de Nederlandse Plantesoorten", Nr 161 in de Reeks Wetenschappelijke Mededelingen van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, waarin eindelijk al die veranderingen toegelicht en verdedigd werden.

"Et pour les Flamands ... la même chose !" Die waren niet geraadpleegd.

De Vlaamse Werkgroep die een tweede uitgave van de Flora van België voorbereidde vond ook in deze lijst nog veel onvolkomenheden en wenste een eenheidslijst voor Nederland en Vlaanderen.

Die is er na onderling overleg, met veel geven en nemen, gekomen en hij werd gepubliceerd in Gorteria, Tijdschrift voor de Floristiek, deel 13 (5-6), einde 1986, onder de titel "Naamlijst van de flora van Nederland en België".

L. Vanhecke publiceerde in Dumortiera deel 37 (bijlage) (1987) de lijst van de "Veranderde en nieuwe Nederlandse namen t.o.v. de Flora van België" : 470 namen van die Flora moesten aangepast worden. Dat is nu gebeurd in de recent uitgebrachte, tweede uitgave van die Flora (zie boekbespreking in het vorige nummer van De Vrienden van de Plantentuin 7(4) : 25-26 !).

Er zijn vijf categorieën van naamveranderingen.

1. Wegwerken van spellingsverschillen, door strikter toepassen van de voorkeurspelling ("Groene boekje") en het volgen van Van Dale's "Groot woordenboek der Nederlandse Taal". Vb. Rododendron, Canadese populier, Cipreswolfsmelk, Cypergras.

2. Naamaanvulling of -verandering zodat de soortnaam preciezer wordt en verschilt van de geslachtsnaam. Dit werd o.m. bereikt door een adjectief aan de vroegere (geslachts)naam toe te voegen, bv. Gewone veldbies, Echte koekoeksbloem, Kleine maagdepalm; of omgekeerd door de geslachtsnaam te verkorten van bv. Boerewormkruid - waarmee vroeger zowel het geslacht als de algemene soort werden aangeduid - tot Wormkruid (*Tanacetum*) en dan als soortnaam Boerewormkruid (*Tanacetum vulgare*).

3. Echte verschillen tussen de gepubliceerde flora's van Nederland en België werkte men weg bv. door oude (ooit gemeenschappelijke) namen terug in eer te herstellen (Heen i.p.v. Zeebies); door lokale en provincialistische namen te vervangen (Steenanjer i.p.v. Zwolse anjer; Welriekende salomonszegel i.p.v. duinsalomonszegel, die in Nederland in de duinen groeit maar in België in de kalkstreek !).

4. Vervanging van bestaande namen omdat ze fout, of dubbelzinnig of minder nauwkeurig waren. Bv. Kleine ereprijs i.p.v. Voorjaarsereprijs omdat hij later bloeit dan de andere ereprijssoorten; Tuinbingelkruid en Bosbingelkruid i.p.v. Eenjarig bingelkruid en Overblijvend bingelkruid, beide letterlijke vertalingen van de Latijnse namen; Schijncipres i.p.v. Dwergcipres (*Chamaecyparis*), bekende sierboompjes in villatuinen maar uitgroeidend tot grote bomen in parken en in de natuur (in Amerika 40 m !).

5. Nieuwe namen voor genera, soorten, ondersoorten die nog geen Nederlandse naam hadden gekregen. Bv. Dwergmispel voor *Cotoneaster*; Knolcyperus voor de recent in maïsvelden opgedoken *Cyperus esculentus* ; Gewoon speenkruid voor *Ranunculus ficaria* subsp. *bulbilifer* met okselknolletjes en Vreemd speenkruid voor de zeldzame subsp. *ficaria*.

De nieuwe Nederlandse plantennamen zijn dus toegepast in de zo pas verschenen Belgische Flora en ze zullen ook in de e.k. nieuwe editie van Heukels' Flora gebruikt worden. Men mag dus hopen dat er mettertijd meer eenheid zal komen tussen Noord en Zuid inzake plantennamen.

De nieuwe naamgeving is beter, logischer, duidelijker en Vlaamse plantkundigen hebben er ditmaal ruim aan kunnen meewerken. Laten wij ze dan loyaal toepassen en ... zorgen dat we blijven !

De veranderingen die zich bij de wetenschappelijke en dus internationaal gebruikte plantennamen voordoen zal ik in een volgend artikel behandelen.

P. Van der Veken.

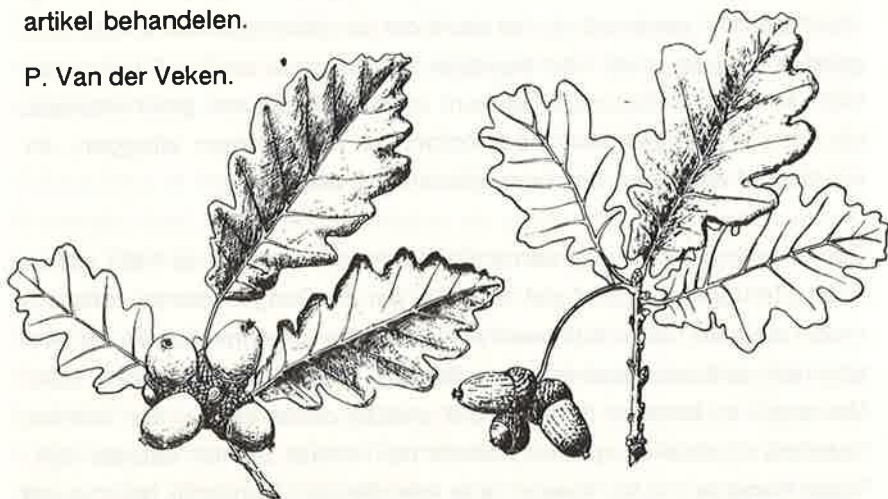

Fig. 1. Zomer- en Wintereik : wie is wie ? (Oplossing p. 18 !)

Vruchten, fruit en vruchtentaarten

Het woord *vrucht* is vermoedelijk in de eerste eeuwen van onze tijdrekening gevormd uit het Latijnse *fructus*, onder invloed van de Romeinse tuinbouwers, die in onze streken de fruitteelt zouden hebben ingevoerd. In het Latijn betekende *fructus*, afgeleid van het werkwoord *frui*, genieten, in de eerste plaats het genot dat men van iets heeft, de opbrengst of de voortbrengselen. Daarna werd *fructus* ook meer speciaal op de voortbrengselen van planten en bomen toegepast.

In het Nederlands duidt *vrucht* nu in de eerste plaats een plantedeel aan dat het zaad bevat, waardoor de plant gewoonlijk voortgeplant wordt. Verder is *vrucht* ook het ongebooren jong van een dier of mens (*vruchtafdrijving* is een synoniem van abortus) en in een overdrachtelijke betekenis een opbrengst of resultaat, bijv. de vrucht van iemands inspanning, of in de verbinding *burgerlijke vruchten*, inkomsten uit pacht, huur en interest. In deze laatste betekenis is de samenstelling *vruchtgebruik* gevormd, nl. het recht om de opbrengst van andermans goed te trekken, alsof men eigenaar was, mits de zaak zelf behouden blijft. Meer in het bijzonder betekent *vrucht* ook nog een goed resultaat, bijv. met vrucht een studie beëindigen of een examen afleggen, en voordeel of winst, bijv. vruchten opleveren of afwerpen.

Opmerkelijk is dat er nog een ander Nederlands woord op het Latijnse *fructus* teruggaat, nl. *fruit*, dat veel later dan de Oudgermaanse ontlening *vrucht* via het Franse 'fruit' werd overgenomen. Met *fruit* duiden we heel speciaal eetbare vruchten van bomen, heesters of struiken aan. Meloenen en tomaten horen er bijv. niet bij omdat ze niet aan bomen, heesters of struiken groeien, eikels niet omdat ze niet eetbaar zijn. Noten horen er wel bij, hoewel ze in feite dikwijls afzonderlijk beschouwd worden.

Naast *vrucht* en *fruit* hebben we ook nog het oorspronkelijk Germaanse woord *ooff* (in het Duits *Obst*), dat ongeveer dezelfde betekenis heeft als *fruit*, maar dan in het bijzonder van bomen. Eetbare boomvruchten zijn dus *ooff*. Dit laatste woord wordt echter alleen in de schrijftaal, niet in de spreektaal gebruikt. *Fruit* en *ooff* zijn verzamelnamen. Ze hebben dus geen meervoud en wanneer we er één enkel voorwerp mee willen aanduiden, spreken we van 'een stukje fruit'. Bij het eten zullen we niet zeggen dat we nog een 'vrucht' willen. Als een appel of een peer bijv. nog aan de boom hangt, is het een vrucht. Wanneer die vrucht op tafel ligt, is ze 'een stukje fruit'.

Klein fruit is een benaming voor alle soorten bessen en erop gelijkende vruchten, bijv. aalbessen, kruisbessen, bosbessen, frambozen, aardbeien en bramen of braambessen. We kunnen ook *zacht fruit*, bijv. bessen, druiven en steenvruchten, onderscheiden van *hard fruit*, bijv. appels en peren. *Steenvruchten*, bijv. kersen, pruimen, perziken en abrikozen, hebben een steenhard binnenste deel dat het zaad omgeeft. Dat binnenste deel wordt soms de steen of steenkern, maar in het Algemeen Nederlands gewoonlijk *pit* genoemd. We spreken dus liefst van *kersepitten*, *pruimepitten* enz.

Pitvruchten of *kernvruchten* zijn vlezige vruchten met een leerachtig binnenste deel, het klokhuis, waarin de pitten zitten, bijv. appels en peren. Wetenschappelijk gezien zijn er verder *schijnvruchten*, zoals de aardbei, de ananas en de vijg, die in werkelijkheid niet uit het vruchtbeginsel ontstaan zijn. Het eetbare gedeelte ervan is een doorgroeide bloembodem, waarop de eigenlijke vruchten of zaden zich bevinden. In de gewone omgangstaal worden aardbeien, vijgen en ananassen echter ook vruchten genoemd. De ruimere eerste betekenis van vrucht, plantezaad, hebben we weer in de samenstelling *veldvruchten*, vruchten van veldgewas, vooral graan.

Naar het Italiaanse 'frutti di mare' en het Franse 'fruits de mer' wordt het woord *zeevruchten* nu overdrachtelijk gebruikt voor eetbare kleine zeedieren, vooral schelpdieren, als mosselen, oesters, kreeften en krabben, en ook zeeslakken, bijv. alikruiken, en zeeëgels. Het woord *zeevruchten* werd als trefwoord het eerst in de Grote Koenen (1986) opgenomen, maar stond al onder het trefwoord *frutti di mare* in Kramers (1981).

Verdere samenstellingen kunnen met *vrucht*, *fruit* of *ooft* gevormd worden. Zo kunnen we spreken van *vruchtbomen*, *fruitbomen* of *ooftbomen*, van *vruchtensla* of *fruitsla* (d.i. gemengde gesneden vruchten, eveneens *macédoine* genoemd, waarbij dan ook groenten gemengd kunnen zijn), van een *vruchtenmand* of *fruitmanden* van een *vruchtenschaal* of *fruitschaal*. Soms zijn er echter alleen samenstellingen met *fruit* in gebruik, bijv. *fruitteelt*, *fruitoogst*, *fruittijd* en *fruitwinkel*. Hier gaat het telkens over eetbare vruchten als zodanig in het algemeen. Bij bewerkte vormen ervan blijken meestal samenstellingen met *vrucht* gebruikt te worden, bijv. *vruchtendrank*, *vruchtesap* (volgens de huidige spellingregels zonder de tussen-*n*, omdat het ook van één enkele vrucht kan komen, wat toch wel heel spitsvondig is), *vruchtenlimonade*, *vruchtenwijn* (toch heb ik zopas ook het woord *fruitwijn* gevonden), *vruchtengebak* en *vruchtentaart*. De woorden 'fruitsap' en 'fruittaart' blijken geen Algemeen Nederlands te zijn. Het eerste van deze twee woorden wordt door W. de Clerck in zijn Zuidnederlands Woordenboek beschouwd als een gallicisme, een klakkeloze vertaling van het Franse 'jus de fruits'.

Met allerlei vruchten of met allerlei soorten fruit kunnen er vruchtentaarten gebakken worden. Zo zijn er *aarbeientaarten*, *abrikozentaarten*, *amandeltaarten* (dit woord verdient zeker de voorkeur boven het Franse 'frangipane', dat in Vlaanderen nog veel gehoord wordt), *appeltaarten*, *kersentaarten* en *pruimententaarten*. Volgens de huidige spellingregels schrijven we deze samenstellingen met een

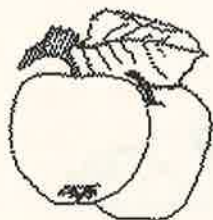
tussen-*n*, omdat er altijd meer dan één aardbei, enz.) nodig is voor een taart. Alleen bij appeltaart wordt het enkelvoudige 'appel' gebruikt, juist zoals bij *appelsap*. De andere samenstellingen met 'sap' daarentegen worden volgens de huidige regels, zoals hierboven gezegd, zonder *n* geschreven, bijv. *vruchtesap*, *peresap*, *kersesap*, *pruimesap* enz., omdat het hierbij ook over sap van één enkele vrucht kan gaan.

Een bepaalde soort ronde taart, met opstaande rand, gevuld met vruchte- of rijstebrij of ook met andere ingrediënten, wordt *vla* of *vlaai* (vroeger *vlade*) genoemd. Het is een regionaal produkt, vooral in Limburg en Brabant (zowel Nederlands als Belgisch) bekend, dat dan ook met een eigen naam aangeduid dient te worden. Ten onrechte werd *vla* of *vlaai* in deze betekenis vroeger soms als een dialect- of verouderd woord beschouwd. Ook in het Noorden van Nederland spreekt men van 'Limburgse vlaaien', al is *vla* daar vooral bekend als de naam van een nagerecht van melk, gekookt met eieren en suiker, soms ook met vruchten, chocola of andere ingrediënten. R. Haeseryn vermeldt in ABN in hotel en restaurant (Lier, 2de druk, 1975) o.a. *custardvla*, *vanillevla*, *bessesapvla*, *frambozenvla* en *sinaasappelvla*. Deze Noordnederlandse *vla's* (of *vlaas*) zijn in Vlaanderen echter veel minder bekend dan de Brabantse of Limburgse *appel-*, *kersen-*, of *pruimenvlaaien* (*-vla's* of *-vlaas*).

Frans Claes

Overgenomen uit : Nederlands van Nu 35(5) : 129-132 (1987)
 en ons toegestuurd door Jef Vandenbulcke

N.v.d.dd.r., of : nawoord van de dienstdoende redacteur .

1. Taal is iets als een levend wezen, dat zich niet laat strikken en onderbrengen in een keurig systeem van vaste regels waaraan niet te tornen valt. Een taal leeft, verandert, valt in delen uiteen, neemt nieuwe woorden en zinswendingen aan, ..

En tot nader order is het Nederlands nog een levende taal.

Dit om even duidelijk te stellen dat ik wat moeite heb met het voorschrijfgedrag uit de bovengaande tekst.

- fruitsap is niet OK hier, wel in de Van Dale, fruittaart is nergens goed ?
- fruittaart is een gallicisme, en zeevruchten niet ?
- steenvruchten zouden een pit hebben, met daarin een zaad, en pitvruchten hebben een klokhuis met daarin pitten ? Dit zijn zaden !
- meloenen, aardbeien, ananas, ... groeien niet aan bomen, heesters of struiken, en zouden dus geen fruit zijn ? Wat dan wel ?

In de dikke Van Dale (uitgave 1984) staat nog een leuke :

- vruchtenplukker : iemand die vruchten plukt,
- vruchteplukker : tuingereedschap om vruchten mee te plukken.

2. Een korte speurtocht in een paar 'bijdehandse' boeken leverde nog enkele 'vrucht-gebruiken' op :

- vruchteloos : levert geen resultaat;
- fruitpan : pan om in te fruiten;
- fruitkast : gokautomaat;
- Turks fruit : soort zachte snoepjes.

(Wat is hier niet op zijn plaats ?)

Al met al een zeer 'vrucht'baar woord ...

De
VRIENDEN van de PLANTENTUIN
GENT

driemaandelijks tijdschrift
achtste jaargang

nr 1 maart 1989

verantwoordelijke uitgever :
M. Plus
Driesstraat 35
9218 Gent - Ledeberg
tel. 091 - 31 03 71

afgiftekantoor
LEDEBERG 1